

Kodėl Georgas Elgeris užėitų į mūsų biblioteką?

Gegužės 4 d. Latvija šventė savo nepriklausomybės atkūrimo 25-metį: tą sukaktį gerai žinome, nes naujausia mūsų šalių istorija klostosi iš esmės lygiagrečiai, taip pat prisimename, kad kadaise išaugome iš vieno baltiško kamieno, bet ar kas mus siejo tų amžių viduryje – ne taip seniai, bet ir ne vakar? Atsakymų čia yra keletas, o vienas jų labai glaudžiai susijęs su Vilniaus universiteto ir Lietuvos jėzuitų istorija.

**Ernesta KAZAKĖNAITĖ,
Jurgis PAKERYS,**

FLF Baltistikos katedra

Švenčiant Latvijos laisvės gimtadienį gegužės 5 d. pas mus svečiavosi Latvijos Respublikos ambasadorius Lietuvoje dr. Martinis Virsis (Mārtiņš Virsis) ir misijos vadovo pavaduotoja Ieva Čēsniēcē (Ieva Čēsniēcē). Latvistikos kabinetui jie padovanojo įspūdingą filmų kolekciją, naujausių Latvijoje publikuotų knygų ir kartu su studentais ir dėstytojais aplankė nedidelę parodą, parengtą Baltistikos katedros ir Vilniaus universiteto bibliotekos Retų spaudinių skyriaus. Čia eksponuotas XVI a. Rygos at-

vaizdas, XVII a. Latvijos žemėlapiai ir – svarbiausia – Georgo Elgerio darbai.

Kas tas G. Elgeris ir kaip jis susijęs su Lietuva ir mūsų universitetu? Pradėkime truputį iš toliau – tai vienas aktyviausių XVII a. latvių tikybos ir raštijos darbininkų, o šie metai yra ypatingi: sukanka 430 metų nuo jo gimimo ir 400 – nuo kunigo šventimų. Pasaulį Georgas (Juris) išvydo apie 1585 m. liuteronų šeimoje Valmieroje, Rygoje lankė liuteronišką mokyklą, bet ilgainiui pasirinko katalikybę ir 1605 m. su bičiuliais išvyko mokytis į Braunsbergą (dabartinį Branėvą). Po poros metų jį sutinkame jau Vilniuje – čia liepos mėnesį G. Elgeris įstoja į Jėzaus draugiją ir, panašiai kaip šių dienų

studentai, nemažai keičia: iš Vilniaus vyksta mokytis į Polocką, tada grįžta į Braunsbergą, vėliau išsiruošia į Radvilų miestą Nesvyžį. 1615 m. vasarą gauna kunigo šventimus, tik nežinome kur: Nesvyžiuje, Cėsyse, o galbūt ir Vilniuje?

Neilgai trukus, rugsėjo 1 d., tarsi simboliškai žengdamas į naujus mokslo metus G. Elgeris pradeda eiti latvių pamokslininko pareigas Rygoje ir imasi sielovados įvairiose Latvijos vietose. 1619 m. vėl išsiruošia į Nesvyžį ir čia atlieka paskutinius

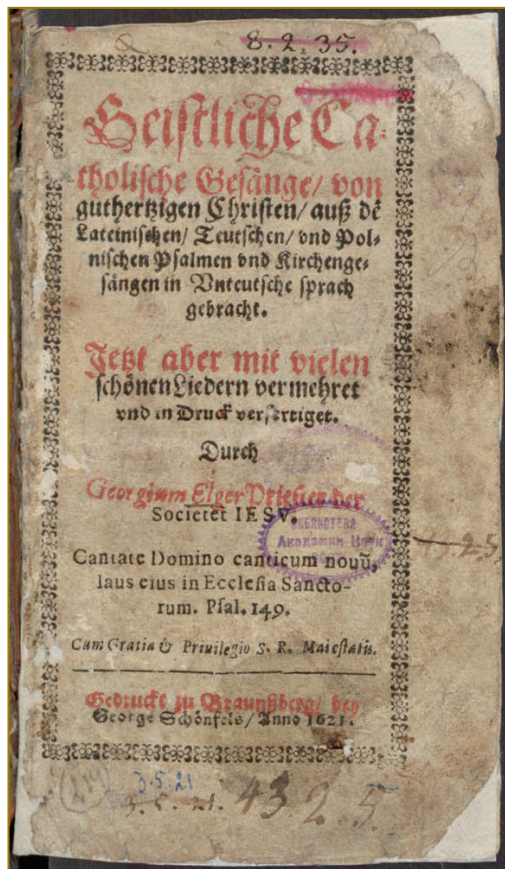
jėzuitiško kelio bandymus (terciatą). Be kitų dalykų, į juos įėjo ir mėnesio trukmės piligriminė kelionė pėsčiomis, kurioje reikėjo išsiversti pasikliaujant vien žmonių malone – jų prašant ir maisto, ir nakvynės. Terciatą Nesvyžiuje 1611–1612 m. atliko ir Vilniaus akademijos auklėtinis Konstantinas Sirvydas, kuris naujokyno metais buvo ne kur kitur, o Rygos jėzuitų kolegijoje. Ar kada nors G. Elgeris ir K. Sirvydas buvo susitikę, kol kas belieka spėlioti, bet nėra abejonių, kad vienas lietuvių darbas žymiajam latviui buvo labai svarbus (apie jį – kiek vėliau).

1629 m. G. Elgeris vėl atvyksta į Lietuvą, tik šįkart – į Kražių jėzuitų kolegiją, ir čia praleidžia maždaug metus. Tada iškeliauja į Daugpilį, vėliau – į Smolenską, kur jam tenka naujas vaidmuo: karo metais (1632–1634 m.) tampa livoniečių dalinio kapelionu. Apie 1638 m. G. Elgeris grįžta į Daugpilį ir ten eina jėzuitų rezidencijos vyresniojo pareigas, dėsto mokykloje ir, mėgaudamasis kiek ramesniu gyvenimo tarpsniu, greičiausiai gali atsidėti savo rašto darbams. Šis periodas nutrūksta 1654 m. prasidėjus karui: Daugpilio jėzuitai pasitraukia į Ilūkstę, o Vilniuje nėra galimybės publikuoti G. Elgerio darbų. Sugrįžti į senąją rezidenciją galima tik po 1667 m., bet pats G. Elgeris tuo metu jau nestiprus, vaikšto pasiramsčiuodamas lazda ir po penkerių metų (1672) baigia savo žemiškas keliones, sulaukęs garbingo maždaug 87 metų amžiaus.

Nepaisant patirtų neramumų, įvairių pareigų ir kelionių, nėra abejonių, kad G. Elgeris labai daug laiko ir jėgų atidavė katalikiškai sielovadai įvairiose Latvijos vietose: Rygoje, Cėsyse, Daugpilyje, Ilūkstėje ir jų apylinkėse. Bendrauti su žmonėmis jam turėjo būti lengva – greičiausiai būtent dėl komu-

**Litwa. Litvania. Lettauwa/ Lettauwa zemme.
Litwin Lituanus. Lettauweta/ Lettauwnes.**

G. Elgerio „Dictionarium Polono-Latino-Lottaicum“ (1683): žodžiai *Lietuva, lietuvis* lenkiškai, lotyniškai ir latviškai (VUB Retų spaudinių skyrius)



G. Elgerio 1621 m. giesmynas: vienintelis žinomas egzempliorius (VUB Retų spaudinių skyrius)



Ryga XVI amžiuje (iš Georgo Brauno atlaso „Civitates Orbis Terrarum“, 1581, VUB Retų spaudinių skyrius)



Latvijos Respublikos ambasadorius Lietuvoje dr. Martinis Virsis (dešinėje) su doc. dr. Jurgiu Pakeriu (Baltistikos katedra) apžiūri G. Elgerio darbus VUB Retų spaudinių skyriuje

nikabilumo G. Elgeris yra net gavęs pastabą, kad pasirūpintų viena savo ydų – plepumu (lot. *garrulitas*). Šiuo atveju belieka džiaugtis, kad ta yda visai netrukdė kitam jo talentui – tikybos tekstų vertimui ir rengimui. Laimingai susiklosčius aplinkyboms daug G. Elgerio veikalų dabar saugoma mūsų universiteto bibliotekoje, tad jei tik jis turėtų galimybę, mielai čia užsuktų ir prisimintų savo darbus ir Vilniaus laikus.

Seniausia išlikusi G. Elgerio knyga – tai 1621 m. Braunsberge išleistas latviškas giesmynas, kurio dabar žinomas vienintelis egzempliorius, nuo senų laikų priklausęs Vilniaus akademijai. Nėra abejonių, kad šiuo leidiniu tikrai naudotasi, mat vienas skaitytojas 110 puslapyje pastebėjo praleistą eilutę ir ją įrašė ranka (sprendžiant iš braižo, tai negalėjo būti pats G. Elgeris).

Netrukus po 1638 m. G. Elgeris pradėjo rengti kitą Bažnyčiai labai svarbią knygą – latviškas Šventojo Rašto ištraukas. Jų rankraštis, visai kaip ir jo autorius, nemažai keliavo: iš pradžių saugotas Daugpilio kolegijoje, vėliau pasiekė Vilnių ir universiteto bibliotekoje gulėjo iki pat Antrojo pasaulinio karo, kai jį surado prof. Jurgis Gerulis (tuo metu – abvero karininkas) ir išsivežė į Berlyną. Karui pasibaigus, J. Gerulis buvo suimtas ir dingo be žinios, bet rankraštis laimingai išgyveno, pasiekė Švediją ir buvo publikuotas. Čia reikia pasakyti, kad latviškos Evangelijų ištraukos buvo išspausdintos ir pačioje G. Elgerio gyvenimo pabaigoje – 1672 m. Vilniuje, o kartu su jomis išėjo ir katekizmas. Įdomu tai, kad abi šios knygos (gražiai įrištos su vėlesniu giesmynu) dabar saugomos mūsų bibliotekoje, bet anksčiau priklausė kaip tik G. Elgerio aplankytajai Kražių kolegijai (iš viso turime 6 Evangelijų ištraukų ir 4 katekizmo egzempliorius). Didelė vertybė yra ir iš Daugpilio į Vilnių atkeliavusi knyga, kurią G. Elgeris kadaise gavo dovanų su paties autoriaus įrašu: tai Tomo Klagės „Disquisitiones ubiquiticae“ (Vilnius, 1644 m.).

Metai po G. Elgerio mirties Vilniuje išėjo dar vienas jo giesmynas

(1673), o po 10 metų – trijų kalbų (lenkų–lotynų–latvių) žodynas: abi šios knygos taip pat saugomos mūsų bibliotekoje (iš viso 6 giesmynai ir 2 žodynai). Rengdamas savo žodyną G. Elgeris rėmėsi tuo metu populiariu K. Sirvydo darbu „Dictionarium trium linguarum“, tad galima sakyti, kad būtent čia užsimezga lietuvių ir latvių filologų bendradarbiavimo tradicija, ilgainiui sustiprėjusi ir ir išsiplėtojusi. Žodyne lenkų ir lotynų kalbomis įrašyti ir žodžiai *Lietuva, lietuvis*, kuriuos G. Elgeris latviškai išvertė *Letauwa* (arba *letauwa zemme*) ir *Letauwets* (arba *letauwnes*).

Latvijos, Lietuvos ir kitų šalių tyrėjai bendradarbiauja ir toliau, o apie baltų kalbų praeities, dabarties ir ateities klausimus diskutuoti rinksis XII tarptautiniame baltistikos kongrese, kuris šiemet spalio 28–31 d. vyks Vilniaus universitete. Plenarinius pranešimus skaitys VU garbės daktarai Pietro U. Dini (Pizos universitetas) ir Wojciech Smoczyński (Krokuvos Jogailaičių universitetas), taip pat Harvardo universiteto profesorius Jay Jasanoffas ir Varšuvos bei Vilniaus universitetų profesorius Axelis Holvoetas. Iš viso veiks per 10 teminių sekcijų, kuriose įvairių šalių tyrėjai sutelks dėmesį į baltų kalbų indoeuropietiškoji paveldą ir kontaktus su kaimynų kalbomis, jų tarmes, fonologiją, akcentologiją, vardyną, morfologiją ir kitus klausimus. Visa informacija apie kongresą, organizuojamą Baltistikos katedros, skelbiama internete: www.baltistikongresas.flf.vu.lt.

Už pagalbą, patarimus ir suteiktą galimybę publikuoti leidinių nuotraukas nuoširdžiai dėkojame VUB Retų spaudinių skyriaus vedėjai Virginijai Galvanauskaitei, visiems šio skyriaus darbuotojams, doc. Liudui Jovaišai (VU) ir prof. Pėterui Vanagai (Pėteris Vanags, Latvijos ir Stokholmo universitetai). Rengiant straipsnį naudotasi: Staņislavs Kučinskis, Juris Elgers, *Dzimentenes kalendārs 1987. gadam*, 1986, p. 130–156; Vincas Urbutis, „Senieji latvių kalbos žodynai“, *Lietuvių kalbotyros klausimai* 6, 1963, p. 286–312.